

Witold Kawecki, Tomasz Stępień

Instytut Dialogu Kultury i Religii : teraźniejszość

Studia Theologica Varsaviensia 51/1, 181-196

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WITOLD KAWECKI CSsR
KS. TOMASZ STĘPIEŃ

INSTYTUT DIALOGU KULTURY I RELIGII – TERAŹNIEJSZOŚĆ

AKTUALNOŚĆ PROBLEMATYKI BADAWCZEJ PODEJMOWANEJ PRZEZ INSTYTUT DIALOGU KULTURY I RELIGII

W ciągu całych dziejów człowieka religia zawsze pełniła rolę kulturotwórczą. Niezależnie od tego, czy kulturę rozumiemy w sensie szerokim, jako tożsamą z pojęciem cywilizacji, czy w sensie węższym, jako zespół wytworów człowieka¹, nie można zaprzeczyć, że doświadczenie religijne zawsze inspirowało do poszukiwania piękna i tworzenia wytworów kultury. Jednak współcześnie dialog religii i kultury nabiera szczególnego wymiaru. W naukach humanistycznych, już od początku ubiegłego stulecia, obserwujemy bowiem liczne próby odebrania religii wymiaru transcendentnego i zredukowania jej tylko do statusu świadomego, bądź nieświadomego wytworu człowieka.

Już na początku XX w. Emile Durkheim, zwany także ojcem współczesnej socjologii, uważał, że genezę religii można wyjaśnić odwołując się tylko i wyłącznie do faktów społecznych². Podobne stanowisko zaprezentował Zygmunt Freud, który na gruncie psychologicznym chciał zredukować źródła religii do społecznie akceptowalnej nerwicy, mają-

---

¹ Por. C. Jenks, *Kultura*, (tł. W. J. Burszta), Poznań 1997, s. 16n.

² Zob. E. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego*, (tł. A. Zadrożyńska), Warszawa 1990, s. 332n.

cej swe źródło w kompleksie Edypa. Choć tezy obydwu tych autorów poddano wnikliwej krytyce, to jednak obecnie wciąż możemy zaobserwować podobne próby redukcyjnego ujmowania religii. Najbardziej znaną jest niewątpliwie koncepcja religii zaprezentowana w ramach socjobiologii, której najbardziej znanym przedstawicielem jest Richard Dawkins. Religia jest przez niego traktowana jako pewien rodzaj genu (memu) przenoszonego w kulturze, a Boga usiłuje się przedstawić, jako ideę – rodzaj kulturowego wirusa, który nieustannie się powiela, ponieważ przynosi z pozoru obiecujące odpowiedzi na głębokie i trapiące pytania egzystencjalne³.

Przyjęcie powyższych koncepcji genezy religii oznaczałoby, że jest ona w istocie redukowalna do samej kultury, a, co za tym idzie, dialog religii i kultury byłby czymś wewnętrznym w obrębie samej kultury. Takie stanowisko prowadzi więc do pozbawienia zagadnienia dialogu bardzo istotnego wymiaru, skoro religiologię, a nawet teologię, można zredukować do kulturoznawstwa.

Jednak, niezależnie od rosnącej popularności powyższych stanowisk (obecnie zwłaszcza socjobiologii), badacze poddają je ostrej krytyce, wykazując, że nie ma uzasadnionych naukowo podstaw, do pozbawienia religii czynnika transcendentnego, jako podstawowego źródła jej pochodzenia⁴. Skoro więc religia posiada także wymiar transcendentny, jej dialog z kulturą jest nie tylko uzasadniony, ale i potrzebny. Takie stanowisko otwiera bowiem nie tylko możliwość ukazywania kulturotwórczej roli doświadczenia religijnego, ale także prezentowania i odsłaniania sposobów, w jaki Bóg czczony na różne sposoby, jest obecny w wytworach człowieka oraz tego, jak owe wytwory mogą prowadzić do odkrycia obecnego w nich Boga.

Jeśli chodzi o szeroko rozumiany dialog kultury i religii, który stoi u podstaw powstania nowego Instytutu Wydziału Teologicznego, to można go przedstawić w następujących przestrzeniach:

---

³ Zob. R. Dawkins, *The Selfish Gene*, Oxford 1976, s. 207.

⁴ Świetnie pokazuje to S. Wszolek w swojej pracy *Wprowadzenie do filozofii religii*, Kraków 2004, s. 12-54.

DIALOG RELIGII I KULTURY

W tym typie dialogu zakłada się, że kultura i religia są współzależne, wzajemnie się warunkują, choć jednocześnie ze sobą się nie utożsamiają. „Świat” osoby sprawia, że religia i kultura spotykają się. Gdy do spotkania nie dojdzie, kultura bez religii ulega dehumanizacji, religia bez kultury narażona jest zaś na ahistoryczność, abstrakcyjność i fideizm. Religia jest potrzebna kulturze ze względu na funkcje poznawcze i aksjologiczne, gdyż w Objawieniu Bóg odsłonił człowiekowi istotną prawdę dotyczącą jego życia – jego nadprzyrodzone przeznaczenie, życie pojmowane jako egzystencję o charakterze relacyjnym i dialogalnym, i to zarówno z Bogiem, jak i z innymi ludźmi. Religia jest źródłem personalistycznego rozumienia kultury, ponieważ afirmuje osobę rozumianą w kontekście transcendentnym. To sprawia, że człowiek już sam w sobie jest realizacją osobowego modelu kultury i na nim buduje się każdą inną kulturę, w tym moralną. Można skonstatować, że religia jest substancją kultury, a kultura swoistą formą religii, aktualizującą możliwości ludzkiego ducha przez tworzenie „świata znaczeń”. Założenie to prowadzi do stwierdzenia, że prawdziwa kultura jest w istocie religijna. Religia jest też siłą jednoczącą kultury, gdyż wierzenia i sposoby myślenia posiadają siłę integrującą. Kultura przedstawia naturalną dążność człowieka do szukania religijnej podstawy społecznego sposobu życia. Jeśli kultura traci swą duchową podstawę, ztraca też należną równowagę. Religia, będąc strażnikiem tradycji, chroni prawo moralne, wychowuje i uczy mądrości, stając się czynnikiem twórczym, inspirującym i dynamizującym ludzkie energie do tworzenia w społeczności określonego modelu kulturowego.

DIALOG KOŚCIOŁA Z SZEROKO ROZUMIANĄ CYWILIZACJĄ

Dialog ten dotyczy najpierw zespołu obyczajów i praw, organizacji społeczno-politycznej państwa, ekonomii, polityki, następnie działań naukowo-badawczych, by ostatecznie objąć swoim zasięgiem działania kulturotwórcze. W rozumieniu Magisterium Kościoła dokonała się ewolucyjna zmiana pojmowania cywilizacji, już nie tylko jako synoni-

mu kultury, czy niższej jej formy, ale pojmowaniu jej jako kultury materialnej w sensie ścisłym. Na przestrzeni dziejów papieże stosowali termin „cywilizacja i dialog”, na określenie szeroko rozumianych działań kulturotwórczych prowadzących do humanizacji człowieka. W tym rozumieniu Kościół, popierając rozwój gospodarczy i szeroko rozumiany postęp, stał się wielką siłą cywilizacyjną i nośnikiem kultury. W nauczaniu Magisterium wypracowano pojęcie cywilizacji chrześcijańskiej, rozumianej jako cywilizacja wnosząca w życie społeczne zasady etyczne, prawo natury, nienaruszalną godność osoby ludzkiej. Stąd też w dokumentach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła cywilizacja chrześcijańska postrzegana jest nie jako rodzaj duchowej dominacji, ale budowanie pokoju, sprawiedliwości, braterskiej miłości i solidarności na fundamencie uniwersalnych norm moralnych.

DIALOG WIARY I KULTURY

Przez wieki istniało powiązanie wiary z kulturą na polu ewangelizacji. Kościół, głosząc orędzie Chrystusa, spotykał różne kultury, szukał właściwych form dla liturgii czy prawa, pozostawał pod wpływem inspiracji artystycznych różnych dziedzin sztuki, których często był mecenasem. Nie popierając nigdy jednej i konkretnej kultury, wchodził w związek z różnymi, przez co ubogacał tak sam siebie, jak i poszczególne kultury. Mimo, iż w historii Kościoła różnie podchodzono do zagadnienia wiary i kultury, nigdy jednak nie negowano elementarnej tezy: Kościół potrzebuje kultury, tak jak i kultura potrzebuje Kościoła. Wiara się żyje w konkretnej rzeczywistości i poprzez nią człowiek angażuje się w całość swojej integralności. Wiara nie abstrahuje od kultury, co więcej ona generuje kulturę. Wiara pozostaje z kulturą w związku organicznym i konstytutywnym. Będąc elementem kultury a nawet jej źródłem, sama przez się jest kulturą. Wiara ze swej natury posiada wewnętrzny stosunek do kultury i dlatego wartości i cele kultury wchodzi w relacje z wartościami i celami, które wyznacza wiara. Wiara dynamizując procesy kulturotwórcze wciela się w kultury, sprzyjając ich rozwojowi. Autentyczna kultura z kolei prowadzi do wiary. Wydaje się, iż różnorakie relacje wiary i kultury trzeba uznać za jedno z najbardziej palących wyzwań obecnego Magisterium Kościoła. Przestrzeń kulturo-

wa stała się bowiem uprzywilejowanym miejscem spotkania człowieka z ewangelicznym przesłaniem. Duszpasterska troska o świat kultury urasta do rangi symbolicznej i istotowo ważnej w ewangelizacyjnej misji Kościoła.

DIALOG TEOLOGII I KULTURY

Dialog ten odzwierciedla stosunek Kościoła do świata. W nurcie kultury chrześcijańskiej ów dialog określany jest jako teologia kultury. We współczesnym świecie, naznaczonym silnym nurtem sekularyzacyjnym, teologia musi szukać nowych sposobów dotarcia do człowieka. Sama też musi dostępować przeobrażeń, aby sprostać wymaganiom czasów. Dotykamy tutaj problemu interdyscyplinarności badań, istotnego wobec coraz powszechniejszych tez, iż poszczególne dyscypliny naukowe wyczerpały poniekąd zakres swoich badań, dlatego to, co dzisiaj najciekawsze znajduje się jakby na pograniczu tychże dyscyplin. Problematyka kultury, która jest najszerzą płaszczyzną poszukiwania prawdy, tożsamości w różnorodności, ekumenizmu i dialogu jak najbardziej mieści się w tej pogranicznej przestrzeni. Kulturę można rozważać z teologicznego punktu widzenia. W tym ujęciu, kultura, wywodząc się z wiary, jest pewnego rodzaju tradycją przechowywaną i przekazywaną innym. Już w niej samej tkwi wewnętrzny, dialogiczny związek, a zarazem obopólna potrzeba tak wiary, jak i kultury. Podstawy tak rozumianej teologii kultury znajdują się z jednej strony w soborowej teologii znaków czasu, z drugiej w antropologii wiary i Kościoła. Związki zachodzące pomiędzy teologią a kulturą każą bowiem spoglądać na historię i kulturę jako miejsce i znak zbawczego działania Boga. Takie kulturotwórcze działanie Kościoła ma na celu przyspieszenie rzeczywistego spotkania Kościoła ze współczesnym światem tak, aby nawet wrogi religii tzw. „humanizm ziemski” nie zdominował współczesnej cywilizacji. Ponieważ rozdzwitek pomiędzy wiarą a kulturą jest bez wątpienia problemem naszej epoki, dlatego tym pilniejsza jest potrzeba „spotkania” tych dwóch rzeczywistości, potrzeba autentycznego dialogu teologii i kultury. Podstawą tego dialogu jest założenie, że jedna drugiej nie odbiera autonomii, gdyż ich relacja opiera się nie na konkurencji, ale zasadzie dopełnienia i ubogacenia. W tym ujęciu kultura może być

swoistego rodzaju źródłem, tworzywem i narzędziem dla teologii. Teologia zaś byłaby owocem wiary w Chrystusa, ale jednocześnie wyrazem kultury, rodzajem specyficznej mediacji wiary chrześcijańskiej i kultury ludzkiej.

DIALOG TEOLOGII I SZTUKI

Kościół zawsze postrzegał sztukę jako sposób odrodzenia człowieka. Stąd na przestrzeni dziejów, a zwłaszcza za pontyfikatu Pawła VI i Jana Pawła II, kształtowała się wizja teologii sztuki, zasadzającej się na traktowaniu twórczości artystycznej jako daru Boga. Autentyczna forma sztuki wprowadzając człowieka w duchową rzeczywistość świata i niego samego, jednocześnie wprowadza go w rzeczywistość wiary. Sztuka będąc doświadczeniem uniwersalności otwiera człowieka na tajemnicę, ukierunkowuje go ku religijnej nadziei. Zawija się ten sposób dialog teologii i sztuki będący spotkaniem z pięknem, dobrem i prawdą. Dzieła artystyczne stają się nie tylko estetyczną formą wyrazu, ale i źródłami teologicznymi. Sztuka inspiruje modlitwę. Jest wyrazem wspólnoty wiernych. Staje się drogą ku chrześcijańskiej doskonałości. Dialog teologii i sztuki w istocie rzeczy jest teologią sztuki, czyli miejscem spotkania doświadczenia religijnego i doświadczenia artystycznego w otwarciu na tajemnicę Boga. W nauczaniu Magisterium znajdujemy zainteresowanie Kościoła muzyką, malarstwem czy rzeźbą, co jest zrozumiałe, ze względu na ich użytkowo-sakralny charakter. Zainteresowanie wzbudza nadto sztuka kinematograficzna pozwalająca w sposób niezwykle skuteczny przekazywać właściwą koncepcję świata i wizję życia godną człowieka, a także metafizyczny wymiar słowa, aż po teologię teatru, otwierając słowo na transcendencję.

DIALOG Z MEDIAMI JAK NOŚNIKIEM KULTURY

Posłannictwo Kościoła z natury swojej zmierza do tworzenia i rozwijania komunikacji między ludźmi a Bogiem, owocem której będzie w wymiarze eschatologicznym doskonała jedność i komunია. Bóg komunikuje się z ludźmi zgodnie ze swoim zbawczym planem, powołując ich do wspólnoty życia ze sobą. Środki społecznego komunikowa-

nia można traktować zatem jako „kulturowe medium” w dialogu wiary i kultury. Chrześcijańska koncepcja komunikowania się za pomocą środków społecznego przekazu (przedstawiona w soborowym dekreście *Inter mirifica* i instrukcji *Communio et progressio*) podkreśla, że komunikowanie jest nie tylko przekazywaniem idei, ale ofiarowaniem siebie w miłości na wzór Eucharystii, w której Chrystus daje wzór komunikowania – najdoskonalszego zjednoczenia między ludźmi i Bogiem oraz między ludźmi wzajemnie.

Środki społecznego przekazu są nie tylko narzędziem tworzenia kultury, niekiedy stanowią one zagrożenie dla rozwoju osoby ludzkiej. Mogą one sptylcać wrażliwość intelektualną, moralną i religijną, a przez nieumiejętność odpowiedniego doboru programów osłabiać wolę człowieka, nadto ugruntowywać postawy konsumpcyjne, przez proponowany permissywizm moralny wypaczać sumienie, izolować od rodziny i otoczenia. W założeniu Kościoła media winny tworzyć ścisły związek z wiarą i kulturą - kultura jest bowiem sama w sobie wymiarem relacjonistycznym i społecznym bytu ludzkiego, a oświecona wiara ma wyrażać pełnię komunikacji człowieka z Bogiem w Chrystusie i stawać się fundamentem prawdy w służbie dobra wspólnego. Wiara i kultura powinny zatem spotykać się i współpracować na płaszczyźnie komunikacji. Media, angażując się w rozwój kultury na miarę człowieka, ułatwiają spotkanie z wiarą przez ukazywanie transcendentalnego wymiaru człowieka. Wprzęgnięte w dzieło ewangelizacji media budują kulturowe podłożone dla wiary, zarówno wtedy, gdy zajmują się informowaniem o sprawach bieżących, jak i wtedy, gdy poruszają tematy czysto kulturalne, stając się środkami artystycznego wyrazu lub służąc rozrywce. W każdej z tych sytuacji odwołują się do określonej koncepcji człowieka, na tej też podstawie (słuszności i kompletności owej koncepcji) mogą być i są oceniane.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że szeroki obszar badań, podejmowanych w Instytucie Dialogu Kultury i Religii nie ogranicza pola ich wzajemnych odniesień tylko do chrześcijaństwa i katolicyzmu. Badania religioznawcze obejmują swym zakresem wszystkie religie. Jednak, ponieważ Instytut jest częścią Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, wzajemny wpływ chrześcijaństwa (a zwłaszcza katolicyzmu) i kultury zajmuje miejsce pierwszoplanowe.

POWSTANIE INSTYTUTU DIALOGU KULTURY I RELIGII

Instytut Dialogu Kultury i Religii istnieje w obecnym kształcie od 21 lutego 2013 r. Został utworzony uchwałą senatu UKSW nr 28/2013 restrukturyzującą cały Wydział Teologiczny, poprzez przekształcenie istniejącego Instytutu Wiedzy o Kulturze⁵. Ponieważ intencją restrukturyzacji wydziału było utworzenie instytutów o szerszym zakresie badań i większym potencjale badawczym, w skład nowopowstającego Instytutu weszły także inne jednostki Wydziału Teologicznego, które w ramach swoich badań podejmowały tematykę szeroko rozumianych zagadnień granicznych pomiędzy teologią i religiologią, a kulturą, filozofią i historią. Należy tutaj wymienić przede wszystkim dawne sekcje: Teologii Fundamentalnej, Misjologii, Religiologii. W skład Instytutu weszła także katedra Filozoficznych Podstaw Teologii, która została przekształcona w katedrę Filozofii Religii.

KIERUNKI STUDIÓW I SPECJALNOŚCI NALEŻĄCE DO INSTYTUTU DIALOGU KULTURY I RELIGII

Choć pracownicy Instytutu prowadzą zajęcia dydaktyczne dla studentów wszystkich kierunków i specjalności na Wydziale Teologicznym UKSW, a także na innych wydziałach uniwersytetu, to jednak cztery z nich należą specyficznie do samego Instytutu Dialogu Kultury i Religii. Są to dwie specjalności studiów jednolitych magisterskich na-

---

⁵ W 2004 roku rozpoczynają się pierwsze przygotowania do założenia nowej specjalizacji na Wydziale Teologicznym UKSW o nazwie Teologia Kultury. W tym celu zostaje mianowany przez ks. Prof. R. Bartnickiego ówczesnego rektora Pełnomocnik Rektora ds. Teologii Kultury O. dr Witold Kawecki. Zajął się on tworzeniem nowej specjalności na Wydziale Teologicznym, a mianowicie powstałej w 2005 roku, pierwszej w Polsce specjalizacji Teologii Kultury, w randze Sekcji, której zostaje on pierwszym kierownikiem. W roku 2008 decyzją Senatu UKSW Sekcja została przemianowana w Instytut Wiedzy o Kulturze, składający się z trzech katedr: Dialogu Wiary z Kulturą, Antropologii Kultury i Dialogu Teologii z Kulturą Artystyczną, a jego dyrektorem zostaje O. dr hab prof UKSW Witold Kawecki. W 2013 roku w ramach restrukturyzacji wydziału Instytut wszedł w strukturę nowej jednostki o nazwie Instytut Dialogu Kultury i Religii. Wcześniej bo w 2010 roku w obrębie Teologii Kultury powstaje nowa specjalność – Komunikacja medialno-kulturowa na kierunku dziennikarstwa Wydziału Teologicznego.

leżących do kierunku teologia: Misjologia, Teologia Kultury. W ramach studiów licencjackich I stopnia do Instytutu należą także: specjalność Komunikacja Medialno-Kulturowa na kierunku Dziennikarstwo i Komunikacja Społeczna oraz kierunek Religioznawstwo.

Studenci misjologii oprócz ogólnej problematyki teologicznej zdobywają wiedzę poszerzoną o zagadnienia związane z szeroko rozumianą pracą misyjną. Specjalność ta kształci absolwentów przygotowanych merytorycznie i praktycznie do podjęcia pracy na misjach, a także w ośrodkach wspierających działalność misyjną.

Studia na specjalności Teologia Kultury obejmują szeroko rozumianą refleksję nad kulturą, prowadzoną z punktu widzenia podstaw filozoficznych i teologicznych. Problematyka ta jest podejmowana w kontekście współczesnych nurtów teorii kultury i dlatego obejmuje: antropologię kultury, aksjologię kultury, filozoficzne źródła sekularyzacji kultury, ogólną i szczegółową teologię kultury, dialog Kościoła ze współczesną kulturą, a także ewangelizację kultur, itp. Pierwsza w Polsce specjalność Teologii Kultury utworzona decyzją Rady Wydziału z 13 grudnia 2004 i potwierdzona jako sekcja decyzją Senatu z dnia 20 stycznia 2005 roku, rozpoczęła swoją naukową aktywność wraz z rokiem akademickim 2005-2006. Powstała ona z potrzeby dialogu między wiarą a kulturą. Wiara chrześcijańska wyraża się, bowiem w określonej kulturze, otwiera się na nowe kultury, rozwija kulturę, a na polu ewangelizacji przechodzi różnego rodzaju problemy inkulturacji. Kultury świata z kolei potrzebują Ewangelii, by im pomogła przewyciężyć to, co jest w nich niedoskonałe, a nawet nieludzkie. Rozdzwięk pomiędzy wiarą (Ewangelią) a kulturą jest bez wątpienia dramatem naszej epoki. Dlatego potrzeba „spotkania“ i dialogu pomiędzy tymi dwoma rzeczywistościami i różnorodnych relacji istniejących pomiędzy przesłaniem zbawienia a kulturą. Jan Paweł II, powołując do życia w 1982 roku Papieską Radę ds. Kultury wypowiedział znakomitą intuicję, która wyznacza kierunki, w jakich winna iść nowoczesna teologia, a które to słowa, są inspiracją do uprawiania teologii kultury: Synteza kultury i wiary jest wymaganiem nie tylko kultury, lecz także wiary. (...) Wiara, która nie staje się kulturą, jest wiarą nie w pełni przyjętą, nie w całości przemyślaną, nie przeżytą wiernie. Teologia kultury zamierza nie tylko zapoznawać studentów z wiedzą o teorii kultury. Jej zadaniem jest ukazywanie kul-

tury sytuującej się w podstawowej i koniecznej relacji do tego, kim jest człowiek (antropologia), a zatem pozostającej w ścisłym związku z teologią, zajmującą się człowiekiem. W dobie ideowo-duchowego kryzysu współczesnej kultury tj. jej pragmatyczno-technokratycznego charakteru odchodzącego od właściwej antropologii i personalizmu, teologia kultury pragnie przyczynić się do jego przezwyciężenia przez ukazywanie pełnej prawdy o człowieku jako osobie, realizując wartości wyższe: poznawcze (prawda), etyczne (dobro), estetyczne (piękno), religijno – sakralne (miłość, poświęcenie, dobroć).

Program naukowo-dydaktyczny specjalności teologii kultury dotyczy szeroko rozumianej refleksji nad kulturą prowadzonej z punktu widzenia podstaw filozoficznych i teologicznych, w kontekście współczesnych nurtów teorii kultury. Obejmuje on następujące zagadnienia: w ramach filozoficznych podstaw kultury – antropologię kultury, aksjologię kultury, lingwistykę kultury (stosunek języka wiary do języka kultury), filozoficzne źródła sekularyzacji kultury (rozdzźwięk pomiędzy kulturą a religią); w ramach teologicznych podstaw kultury – ogólną i szczegółową teologię kultury, dialog Kościoła ze współczesną kulturą, zagadnienia inkulturacji (wcielenie Ewangelii w kulturę narodów), ewangelizację kultur (kultura jako pole ewangelizacji), teologię kultury politycznej, kulturotwórczą rolę chrześcijaństwa; w ramach wiedzy o kulturze – nowe nurty w kulturze współczesnej i ich uzasadnienie filozoficzno-teologiczne, problematykę subkultur i uczestnictwa w kulturze, kulturotwórcze funkcje mediów, wartości i antywartości w kulturze współczesnej, promocję kultury.

Trzyletnie studia pierwszego stopnia na specjalności Komunikacja Medialno-Kulturowa kierunku Dziennikarstwo i Komunikacja Społeczna powstały z inspiracji dyrektora Instytutu Wiedzy o Kulturze, o. prof. Witolda Kaweckiego i cieszą się wielkim powodzeniem wśród studentów. W roku akademickim 2012/2013 były to najchętniej wybierane studia na UKSW ze średnią obłożenia 13,5 kandydata na jedno miejsce. Podobnie jest i w tym roku tj. 2013/2014 gdzie średnia ta wzrosła do 14 kandydatów na jedno miejsce, co także daje pierwsze miejsce w naborze na wszystkie kierunki i specjalności UKSW.

Studia komunikacji medialno-kulturowej przekazują studentom wiedzę teoretyczną i praktyczną z zakresu komunikacji medialnej i kulturo-

wej. Program studiów akcentuje teoretyczną znajomość języka nowych mediów, komunikacji wizualnej, ale także umiejętności praktyczne z zakresu nauk informacyjno-komunikacyjnych. Atutem absolwenta tej specjalności jest umiejętność komentowania zjawisk z obszaru kultury, dziennikarstwa, ze szczególnym uwzględnieniem w wiedzy teologicznej i religioznawczej.

Studia I stopnia na kierunku Religioznawstwo koncentrują się na ukazywaniu fenomenu religii we wszelkich jej przejawach i aspektach, tak w przeszłości, jak i współczesności. Jednak program studiów zawiera także poznawanie zjawisk pokrewnych religii, poszukiwanie zależności między religiami a różnorodnymi dziedzinami kultury oraz prezentowanie wzajemnych powiązań różnych religii świata.

Absolwenci Wydziału Teologicznego UKSW mogą także kontynuować swoje kształcenie w ramach Instytutu Dialogu Kultury i Religii na stacjonarnych i zaocznych studiach doktoranckich z kierunku Misjologia, oraz na stacjonarnych studiach na kierunku Teologia Kultury, Teologia Fundamentalna i Religioznawstwo.

STRUKTURA I PRACOWNICY INSTYTUTU DIALOGU KULTURY I RELIGII

W chwili obecnej w skład instytutu wchodzi 9 katedr, w których zatrudnionych jest 19 pracowników naukowych. Ponadto 2 osoby realizują zajęcia zlecone.

Katedra Dialogu Wiary z Kulturą realizuje badania i zajęcia dydaktyczne z zakresu wiedzy o kulturze i obecności wiary w wytworach kultury. Zajmuje się ona także w dużej mierze komunikacją medialno-kulturową i teologią dziennikarstwa. Kierownikiem katedry jest o. prof. UKSW dr hab. Witold Kawecki, który oprócz kulturoznawstwa prowadzi badania z zakresu teologii wizualnej, teologii piękna, etyki mediów, kultury politycznej oraz katolickiej nauki społecznej. Oprócz wielu monografii i artykułów naukowych, których jest autorem, jest on także znany ze swojej działalności redaktorskiej, wydawniczej, dziennikarskiej a także kaznodziejskiej. Pełni funkcję dyrektora wydawnictwa Homo Dei oraz jest redaktorem wielu serii wydawniczych i czasopism naukowych. Współpracuje z telewizją i radiem. Realizuje wraz innymi pracow-

nikami dawnego Instytutu Wiedzy o Kulturze projekt badawczy z Narodowego Centrum Nauki pt. „Locus theologicus w kulturze wizualnej“.

W katedrze zatrudnionych jest dwóch adiunktów dr Katarzyna Flader-Rzeszowska i dr Dominika Żukowska-Gardzińska. Dr Katarzyna Flader-Rzeszowska prowadzi badania i zajęcia dydaktyczne z zakresu sztuki, historii teatru, obecności teologii w teatrze oraz antropologii słowa. Dr Dominika Żukowska-Gardzińska zajmuje się teologią kultury, szeroko pojętym dialogiem kultury i religii, jak również teologią ciała.

Kierownikiem Katedry Antropologii Kulturowej jest prof. UKSW dr hab. Jan Stanisław Wojciechowski. W swojej pracy naukowej skupia się on głównie na zarządzaniu w kulturze, kulturze artystycznej i polityce kulturalnej. Jest on także uznanym artystą rzeźbiarzem, którego prace znalazły miejsce w wielu muzeach. Adiunktem Katedry Antropologii Kulturowej jest dr Dagmara Jaszewska, która prowadzi zajęcia i badania z zakresu kulturoznawstwa, filozofii i teologii kultury, socjologii oraz estetyki pragmatycznej.

Ostatnią jednostką zajmującą się zagadnieniami kulturoznawczymi jest Katedra Dialogu Kultury Artystycznej i Teologii, którą kieruje prof. UKSW dr hab. Elżbieta Mazur. W swoich publikacjach podejmuje ona przede wszystkim zagadnienia z zakresu historii kultury materialnej Europy i Polski, dobroczynności oraz historii życia codziennego. W katedrze swoje badania prowadzi dwoje adiunktów. Dr Beata Klocek di Biasio, której zainteresowania oscylują wokół tradycji antyku w kulturze współczesnej, historii sztuki i kultury obrazu. Ks. dr Norbert Mojżyn prowadzi badania dotyczące teologii sztuki, historii teologii postbizantyńskiej, historii i teorii sztuki, jak również ochrony dóbr kultury.

Dwie kolejne katedry wchodzące w skład instytutu zajmują się problematyką Teologii Fundamentalnej. Kierownikiem Katedry Chrystologii Fundamentalnej jest ks. prof. UKSW dr hab. Marek Skierkowski, który koncentruje się w swojej pracy na zagadnieniach teologii fundamentalnej dotyczących Jezusa Historycznego, zwłaszcza w ujęciu Geralda o'Collinsa.

Katedrą Eklezjologii i Prakseologii Apologijnej kieruje ks. prof. dr hab. Henryk Seweryniak, który posiada znaczny autorytet w środowisku teologicznym. Jest członkiem Komitetu Nauk Teologicznych PAN. Pełni rolę eksperta w polskich i międzynarodowych instytucjach. Jest

m.in. ekspertem Centrum Nauki Polskiej, konsultorem Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, a także konsultorem i członkiem kilku gremiów Konferencji Episkopatu Polski. W dorobku ks. prof. dr hab. Henryka Seweryniaka znajdują się pozycje, które obok zagadnień związanych bezpośrednio z teologią fundamentalną, traktują także o teorii kultury i mediów, ekumenizmie, religiologii i nowej ewangelizacji. W powyższej katedrze zajęcia zlecone prowadzi także ks. dr Przemysław Artemiuk.

Badania związane z misjami i ich teologią są prowadzone w Katedrze Misjologii, którą kieruje ks. prof. UKSW dr hab. Jarosław Różański. Jest on autorem wielu publikacji naukowych, które koncentrują się głównie wokół misji w Afryce i Ameryce Południowej. Jest on także kierownikiem projektów naukowych dotyczących środkowego i wschodniego Sudanu. Pełni on także rolę eksperta w dziedzinie afrykanistyki i dialogu z religiami niechrześcijańskimi. Wśród najważniejszych obszarów badań, które penetruje w swojej pracy, należy także wymienić antropologię misyjną oraz problem inkulturacji Ewangelii. W Katedrze Misjologii jest obecnie zatrudnionych dwóch adiunktów. Ks. dr Wojciech Kluj zajmuje się szczególnie historią misji w Azji i Oceanii oraz religiami Azji. Ks. dr Tomasz Szyszka koncentruje swoje zainteresowania badawcze na historii ewangelizacji Ameryki Łacińskiej i latynoamerykańskiej religijności ludowej.

Ks. dr hab. Józef Łupiński jest kierownikiem Katedry Historii Kościoła. Wśród jego szerokich zainteresowań badawczych należy szczególnie zwrócić uwagę na historię Kościoła Katolickiego w Polsce, archiwistykę, grekokatolicyzm oraz studia prozoponiczne. Starszym wykładowcą w katedrze Historii Kościoła jest mgr Hubert Kaczmarek, który poza prowadzeniem zajęć dydaktycznych zajmuje się pracą naukową w dziedzinie episkopologii. Przez 15 lat pełnił on funkcję rzecznika prasowego ATK i UKSW, a obecnie jest także rzecznikiem UKSW ds. kontaktów z Kościołem i innymi związkami wyznaniowymi. W ramach katedry Historii Kościoła zajęcia zlecone prowadzi ks. mgr Aleksander Seniuk.

Kolejną katedrą wchodzącą w skład instytutu jest Katedra Filozofii Religii, której kierownikiem jest ks. prof. UKSW dr hab. Tomasz Stępień. W swojej działalności badawczej zajmuje się on problematyką graniczną styku filozofii i teologii, a szczególnie pogańską i chrześcijań-

ską filozofią późnej starożytności, antropologią filozoficzną i teologiczną, angelologią, filozofią religii oraz filozofią mistyki. Ks. prof. UKSW dr hab. Tomasz Stępień jest także pełniącym obowiązki dyrektora Instytutu Dialogu Kultury i Religii.

Ks. prof. UKSW dr hab. Leonard Fic pełni funkcję kierownika ostatniej katedry wchodzącej w skład Instytutu – Katedry Religiologii i Dialogu Międzyreligijnego. Tematyka prowadzonych przez niego badań dotyczy szerokiego spektrum zagadnień, wśród których należy zwrócić uwagę na komparatystykę religii, religie Indii i Dalekiego Wschodu oraz problematykę dialogu chrześcijaństwa z religiami pozachrześcijańskimi. Do zespołu naukowego katedry wchodzi także troje adiunktów. Ks. dr hab. Waldemar Cisło zajmuje się religioznawstwem, krytyką religii (zwłaszcza okresie Oświecenia) oraz dialogiem międzyreligijnym. Ks. dr Rafał Markowski koncentruje się na badaniach Islamu i dialogu chrześcijańsko-muzułmańskiego. Dr Aldona Piwko prowadzi badania religioznawcze dotyczące islamu wraz z jego historią, sztuką i prawem, jak również religii niechrześcijańskich w Polsce oraz problemu małżeństwa i rodziny w religiach świata.

PERSPEKTYWY INSTYTUTU DIALOGU KULTURY I RELIGII

Powyższa, nawet tak skrótowa prezentacja struktury Instytutu, pokazuje jego wielki potencjał badawczy i wysoką jakość prowadzonych w jego ramach zajęć i badań. Pozwala to na wyjście naprzeciw postawionych przed nim zadań. Ponieważ dialog kultury i religii jest z pewnością zagadnieniem wielowymiarowym i rozgrywającym się na wielu polach ludzkiej aktywności, różnorodność problematyki, którą podejmują zatrudnieni w Instytucie pracownicy, umożliwi objęcie refleksją wszystkich podstawowych wymiarów ich wzajemnych odniesień. Wobec tak wielkiej kulturotwórczej roli religii, nie sposób zrozumieć kultury bez wzięcia pod uwagę obecnego w niej, ale i wykraczającego poza nią czynnika transcendentnego. Doświadczenie religijne także staje się bardziej zrozumiałe dzięki badaniom, które odsłaniają jego owoce w wytworach kultury. Z tej racji badania prowadzone w ramach Instytutu umożliwiają pełne zrozumienie tych, tak ważnych elementów rzeczy-

wistości. Przed pracownikami niedawno powołanego do istnienia Instytutu, stoją więc ważne zadania, które będą podejmować na miarę swoich wysokich kompetencji i niesłabnącego dążenia do poznawania prawdy o człowieku, jego doświadczeniu religijnym, a także jego twórczej obecności w świecie. Można te zamierzenia nazwać realizacją personalistycznej koncepcji dialogu. Jak uprzednio zauważyliśmy kultura stanowi dla Kościoła szczególną przestrzeń dialogu. Poszukiwanie Innego i próba zrozumienia Go zawsze dokonywała się przez metaforę piękną i prawd ukrytych w sztuce, literaturze czy kulturze. Przez spotkanie z kulturą powraca się do stanu własnej świadomości, która pozostawała dotąd tajemnicą. Odkrywa się tajemnicę innego, dotąd nieznanego bytu, który ujawnia się poprzez dzieła kultury. Stwierdzić trzeba, że spotkanie i dialog Kościoła w przestrzeni kultury jest możliwy i owocny ze względu na człowieka. Jest on uzasadnieniem spotkania Kościoła i kultury. Kluczowe w rozumieniu kultury stają się pojęcia osoby ludzkiej i koncepcji personalistycznej. Kultury spotykają się na wielu poziomach, naprawdę spotykając się w człowieku. Spotkanie z drugim ugruntowuje bowiem własną tożsamość i świadomość własnej indywidualności, pomaga człowiekowi dotrzeć do prawdy własnego bytu i „bycia”. Oprócz spotkania z innym człowiekiem równie istotny jest kontakt ze sztuką i kulturą – one także są przestrzenią spotkania. Stwierdzenie, iż człowiekowi do pełnej realizacji nie wystarcza technika, nabiera specjalnej mocy. Człowiek prócz zdobyczy cywilizacyjnych potrzebuje tradycji, duchowych wartości i otwarcia się na transcendencję, w czym dopomóc mu może kultura. Inaczej rzecz ujmując, prawda może przemówić do wszystkich ludzi przez kulturę – rzeczywistość zarówno stałą, jak i dynamiczną. W encyklice *Fides et ratio* Jan Paweł II statycznemu pojęciu kultury (zakładającemu stałe, niezmiennie, występujące obok siebie jej postaci) przeciwstawia jej rozumienie dynamiczne i komunikatywne: Kultury mają zdolność rozwoju, przekształceń, ale i upadków. Możliwy jest między nimi dialog, gdyż nie da się ich sprowadzić do jednej postaci, sztywnego kanonu. Kultury mogą się ze sobą spotykać i wzajemnie ubogacać. Im czystsza jest kultura, tym bardziej wychowuje ona człowieka do otwartości na Boga i na przyjęcie Jego Objawienia. Objawienie odpowiada wtedy – jak zauważył J. Ratzinger – wewnętrznemu

oczekiwaniu człowieka⁶. Dialog kultury i wiary wyraża się najpełniej w personalistycznym spojrzeniu na człowieka i we wspólnotowej koncepcji społeczeństwa. Prawdziwy dialog nie popada ani w nietolerancję, ani w fałszywy irenizm. Domaga się obiektywizmu myślenia, rzeczywistej znajomości ludzi, zdecydowanego osądu niesprawiedliwości i krzywdy, otwarcia na inność. Właśnie dlatego w encyklice *Fides et ratio* istnienie i trwałość kultur warunkuje się zdolnością ich otwarcia na przyjęcie nowych elementów. W dokumencie tym wyraźnie też wyartykułowana została myśl, że określona kultura nigdy nie może stać się ostatecznym kryterium prawdy. Grozi jej wtedy abstrakcyjność i utylitarny, wyrafinowany „chłód” techniki⁷. Każdą kulturę należy odnieść do Objawienia Bożego oraz do wartości ducha ludzkiego, a także do uczucia⁸. Dialog kulturowy i religijny któremu dedykujemy nasze naukowe działania, jest percepcją duchowej rzeczywistości (czasem jasnej i wyrazistej, czasem rozmytej), będącej elementarnym tłem życia ludzkiego. Jest ona jednak niezbędna do właściwego usytuowania roli człowieka we współczesnym świecie i próby zrozumienia jego działania na tle różnorodności religijnej i kulturowej świata.

---

⁶ J. Ratzinger, *Wiara – prawda – tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata*, Kielce 2004, s. 156.

⁷ Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, 71, Kraków 2005

⁸ Por. W. Kaweckie, *Ocalić człowieka – ocalić kulturę. Personalistyczna koncepcja teologii kultury*, Warszawa 2006, s. 154-157.